

Uitgesproken door Tuur Elzinga, vicevoorzitter FNV tijdens expertmeeting CETA in de Eerste Kamer op dinsdag 12 mei 2020 10.30 uur

Leden van de Eerste Kamer,

Dank voor de uitnodiging.

Graag volsta ik met een korte, algemene inleiding. Dan hebben we daarna hopelijk tijd voor uw specifieke vragen.

De coronacrisis noopt tot nadenken. Niet alleen in de IC-zorg, maar in meerdere vitale functies zijn we gewezen op een gebrek aan reservecapaciteit in onze economie en op een afhankelijkheid van vele schakels in lange productieketens. Reis- en vervoersrestricties hebben grote impact op vele sectoren. Nederland zal als open handelsnatie economisch zwaarder geraakt worden dan buurlanden die door het virus harder zijn getroffen.

Het virus leert ons ook dat we als samenleving in een acute crisis kiezen voor de gezondheid van mensen boven het groeipotentieel van de economie en dat we vanuit dat perspectief handelend kunnen optreden.

We belanden dit jaar in een diepe economische crisis. Hoe snel we daar weer uit kunnen komen, ligt mede aan het herstel van internationale handel. Als open economie zijn we daar gevoelig voor. Brexit helpt ons niet. Spanningen tussen de VS en China helpen niet. Groeiend protectionisme helpt niet. Laten we hopen dat de wereld niet dezelfde fouten maakt als in de jaren '30 van de vorige eeuw.

De Nederlandse economie kan momenteel wel wat extra handel gebruiken. Vanwege de werkgelegenheid, vanwege de koopkracht, vanwege de banen en het inkomen van mensen.

Betekent dat dus dat CETA als handelsakkoord maar snel moet worden omarmd en geratificeerd? Daar moet ik helaas grote vraagtekens bij plaatsen.

De FNV heeft niets tegen handel. Handelen brengt comparatieve kostenvoordelen met zich mee en economisch wederzijdse afhankelijkheid helpt conflicten voorkomen.

Maar een grotere markt betekent ook meer concurrentie. Dat kan via druk op de prijzen positief zijn voor consumenten, maar via loondruk ook negatief voor werknemers. En het kan door concentratie van kapitaal ook tot machtsconcentratie, tot hogere winsten voor de een, maar ook lagere voor de ander leiden. De kostenvoordelen slaan niet overal gelijk neer.

Meer economische integratie leidt – zeker in een context van gebrekkige politieke samenwerking (Brexit, crisis van het multilateralisme) – ook tot scherpere concurrentie tussen landen om de gunst van het internationale kapitaal. En zo kan het zijn dat grote transnationale bedrijven maximaal profiteren van publieke investeringen in infrastructuur, in menselijk en sociaal kapitaal, in het toegankelijk maken van natuurlijk en financieel kapitaal, zelfs in reddingsoperaties in tijden van crisis, terwijl deze zelfde bedrijven niet zelden niet tot nauwelijks bijdragen aan de bekostiging van al deze investeringen.

Handels- en investeringsverdragen dragen bij aan de mobiliteit van kapitaal en daarmee aan de hefboom van kapitaal in de lobby richting wetgever om een reeds bevoordeelde positie nog verder uit te buiten. Denk aan de discussie rond de dividendbelasting.

Op de vrije markt gelden de wetten van de jungle. Het is er eten of gegeten worden. Om de markt te laten functioneren zijn regels nodig en marktmeesters. Om het algemeen belang, de democratische rechtsorde, de concurrentie, de onderaannemer, de omgeving, de werknemers, de burger, de belastingbetaler, en de consument te beschermen, zijn nog meer regels nodig.

Dat geldt ook voor internationale markten, voor de wereldmarkt. Daar is een internationale rechtsorde onontbeerlijk. En met de crisis van het multilateralisme, is een regionaal of bilateraal verdrag wellicht het best haalbare. Mits zo'n verdrag bescherming biedt tegen de ongeremde markt en niet de toch al bovenliggende partij nog eens extra bevoordeelt.

Dit is de kern van het debat: regulering is er niet voor niets. En in een democratie willen we graag zeggenschap over deze regels. Dáár zit het spanningsveld met zogenaamd moderne handels- en investeringsverdragen (dcfta's) die gericht zijn op het zoveel mogelijk slechten van wat in het jargon 'niet-tarifaire belemmeringen' heet: het creëren van zoveel mogelijk vrije toegang voor buitenlandse dienstenaanbieders en investeerders, met zo min mogelijk extra regeldruk. CETA is zo'n verdrag met een progressieve liberaliseringsagenda. Dat betekent dat het verdrag vastlegt dat de beweging in principe maar één kant op kan: steeds meer economische liberalisering. Daartoe dienen de zogenaamde 'stand-still' en 'ratchet' clausules. Een ratchet is een ratel, die maar één kant op kan draaien. Het verdrag legt vast dat wat op moment van afsluiten van het verdrag in Europa en Canada was geliberaliseerd niet ter discussie staat en wat daarna wordt geliberaliseerd niet meer mag worden teruggedraaid. Het neoliberale dogma van de terugtrekkende overheid vastgelegd in internationale verdragen. De private markt mag dankzij zulke verdragen steeds meer opslokken, maar niets worden afgenomen. Het faciliteert primair de ongeremde markt.

Daarnaast legt het verdrag uitzonderingen vast. In de meeste handelsverdragen tot nog toe wordt de markt over en weer opengesteld voor sectoren, deelmarkten die specifiek in het verdrag zijn benoemd. CETA werkt met een zogenaamde negatieve lijst, waarin alleen de daarop vastgelegde uitzonderingen niet worden geliberaliseerd. Hetzelfde geldt voor het recht op regulering. Ook dat is de uitzondering. Vastgelegd wordt dat de overheid nog mag reguleren. Maar alleen als dat in het algemeen belang is en niet in strijd met de regels van het verdrag. Welke regulering wel of niet is toegestaan kan onderwerp zijn van een dispuut tussen partijen. En behalve dat er voorzien is in een instrument om geschillen tussen de partijen, de EU en Canada, is er ook een mogelijkheid voor investeerders om direct een van de partijen aan te klagen.

Dit geschillenbeslechtsmechanisme is voor de FNV een belangrijke steen des aanstoets in CETA. Ik hoop u ongetwijfeld niet uit te leggen waarom ISDS onder vuur ligt. U heeft voor volgende week enkele specialisten uitgenodigd om hier op in te zoomen. Ondanks procedurele verbeteringen in ICS ten opzichte van eerdere ISDS-mechanismen in speciale investeringsbeschermingsovereenkomsten, blijft deze arbitrage een eenzijdige vorm van geschillenbeslechting in het belang van buitenlandse investeerders, zonder garanties op een evenwichtige belangenafweging ten opzichte van andere belangen (publieke belangen, mens en milieu, arbeidsnormen). Juist omdat CETA een norm wil zetten voor toekomstige verdragen, is het toevoegen van ICS aan een breed handelsakkoord uitermate onwenselijk.

Juist nu wordt er wereldwijd nagedacht over kwetsbaarheden van ons mondiale economische systeem met lange productieketens; worden er vraagtekens gezet bij de markt – waar efficiëntie en 'just in time' productie norm zijn – als allocatiemodel voor een sector als de zorg waar in een crisis als

de huidige juist om reservecapaciteit wordt gevraagd. Wordt er nagedacht over hoe we als overheden slim moeten investeren om uit deze crisis te komen op een wijze die ons minder kwetsbaar maakt. Net als na de vorige crisis zijn er velen die de vinger leggen op een doorgeschoten economisch liberalisme als zere plek. Zou het dan juist nu wel verstandig zijn om nieuwe mechanismen in een internationaal verdrag vast te leggen die leiden tot een beweging die maar één kant op kan: meer markt, minder overheid?

De FNV denkt van niet. Deze crisis laat net als de vorige zien dat een sterk geïntegreerde wereldmarkt met een neoliberale ordening ook leidt tot grote mondiale economische schokken en dat overheden dan onontbeerlijk zijn. Zeker, ook onder CETA mag een overheid in het algemeen belang een crisis bezweren. Maar ook dan gelden de regels. Staatssteun mag niet discrimineren en dus niet alleen nationale kampioenen overeind houden. En als noodzakelijke regulering een investering minder winstgevend maakt, dan mag je een miljoenen- of zelfs miljardenclaim verwachten ter compensatie. Er zijn nu al vele artikelen geschreven door de arbitrage-industrie over het mogelijk inzetten van ISDS in de Covid-19-crisis.

De FNV wil dat de overheid een visie ontwikkelt over waarop we als samenleving onze toekomstige welvaart willen bouwen, hoe we het welzijn van mensen voorop kunnen zetten, welke vitale processen we ook voor de toekomst veilig willen stellen, hoe we daarin ook veilig kunnen werken. We willen een visie op hoe we samen willen leven en een economie inrichten die daaraan nationaal, Europees en internationaal dienstbaar is. En niet een samenleving die alleen mag opdraaien voor de kosten van mondiale economie in crises, maar de winsthonger van internationale investeerders vooral niets in de weg mag leggen zodra we weer uit de crisis zijn. De overheid zal ook economisch meer richting moeten bepalen, meer moeten sturen. En daar zijn regels voor nodig, regels die de samenleving beschermen en de belangen van mensen boven winsten laat gaan. Geen verdragsregels die de economisch machtigen – grote transnationale bedrijven – nog meer macht geven.

Ik dank u voor uw aandacht.